

ГЕНЕЗИС КЛАСИЧНИХ ФУНКЦІЙ УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ВНЗ

Харківська А. А.

У статті проаналізовано класифікації функцій управління й визначено функції управління педагогічним ВНЗ. Автор наголошує на тому, що велика кількість розглянутих функцій управління зумовлена тим, що генезис функцій управління, відповідно до особливостей об'єктів, якими управляють, може виконувати різні управлінські дії.

Ключові слова: функція, управління, класифікація, педагогічний ВНЗ.

В статье проанализовано классификации функций управления и определены функции управления педагогическим вузом. Автор отмечает, что большое количество рассмотренных функций управления обусловлена тем, что генезис функций управления, в соответствии с особенностями объектов, которыми управляют, может выполнять различные управленческие действия.

Ключевые слова: функция, управление, классификация, педагогический вуз.

The author of the article analyzes classifications of management functions and determines the functions of management in contemporary higher pedagogical educational institutions. It is emphasized that the large quantity of the considered functions of management is determined by the ability of the genesis of management functions to perform various managerial acts in accordance with specific features of the objects of management.

Key words: function, management, classification, higher pedagogical educational institution.

Постановка проблеми. Ситуація на вітчизняному ринку освітніх послуг стає все більш напруженою. Так, з одного боку, на ринок виходить все більше і більше комерційних ВНЗ, що, хоча поки і поступаються престижем державним ВНЗ, проте завдяки мобільності поступово збільшують свою частку. З іншого боку – криза в економіці привела до різкого відтоку кваліфікованих кадрів у більш оплачувані галузі економіки. Особливо це стосується молодих кадрів. З третього боку – Україна підписала Болонську декларацію, що несе для вітчизняного ринку освітніх послуг як позитивні, так і негативні сторони. І, перш за все, це цілком нові вимоги до структури та суті освітніх програм. Все це породжує проблему пошуку нових джерел підвищення конкурентоспроможності ВНЗ для виживання у конкурентному середовищі, що постійно ускладнюється, ВНЗ необхідно розробляти і впроваджувати сучасні теоретичні та методологічні основи управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато авторів у своїх дослідженнях вивчали розвиток теорії загального (у тому числі освітнього) та інноваційного менеджменту, що знайшло своє відображення в працях М. Альберта, І. Т. Балабанова, А. С. Гальчинського, В. М. Гейця, В. В. Гриньової, Л. І. Даниленко, С. Д. Ільєнкової, А. К. Кінаха, Н. В. Краснокутської, В. В. Крижка, М. Х. Мескона, Є. М. Павлютенкова, М. Портера, Р. А. Фатхутдінової. Однак, на нашу думку, вони не орієнтовані на розвиток управління педагогічним вишом, А. Файоля, Ф. І. Хміля, Ф. Хедоурі та ін.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових джерел свідчить про те, що проблема управління інноваційною діяльністю у ВНЗ розробляється останнім часом досить активно. Зокрема, у працях з теорії і практики сучасної педагогіки, педагогічної творчості розкрито зміст основних понять педагогічної інноватики, закономірності розвитку інновацій, генезис інноваційних процесів у ХХ столітті та на сучасному етапі, особливості функціонування й розвитку ВНЗ у період реформування освіти, теоретико-методологічні положення техноматики як специфічного напрямку педагогічної інноватики (В. І. Андрєєв, І. М. Богданова, В. П. Безпалько, Б. С. Гершунський, І. А. Зязюн, М. В. Кларін, О. Г. Козлова, В. І. Луговий, Л. А. Машкіна, Л. С. Подимова, В. Ф. Паламарчук, М. М. Поташник, І. А. Пригожин, К. Роджерс, О. Я. Савченко, Г. К. Селевко, В. А. Семиченко, В. А. Сластьонін, С. О. Сисоєва, О. В. Сухомлинська, Є. М. Хриков, Н. Р. Юсуфбекова та ін.). Однак проблема управління освітніми установами не досліджувалася з позицій інноваційного менеджменту.

Ці праці, безумовно, свідчать, що науково-педагогічна думка поступово йде шляхом розробки та стимулювання розвитку освіти. Однак поки що залишаються недостатньо розробленими функції та технології управління, які б відповідали сучасним потребам освіти.

Мета статті – проаналізувати класифікації функцій управління педагогічним ВНЗ; обґрунтувати генезис класичних функцій управління в сучасному педагогічному ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі простежуються різні визначення поняття "функція". Одні автори подають функцію як окремий вид управлінської діяльності, використання якої спрямоване на досягнення цілей організації. Інші визначають її як окремий вид діяльності, що відповідає критеріям специфічності мети, цілеспрямованості характеру діяльності, специфічності та однорідності виду діяльності, специфіки структури, функціональної інтегративності, наскрізного характеру цього виду діяльності, системного змісту тощо [4, с. 48].

Т. Г. Вознюк визначає управління як процес реалізації функцій, виконання яких необхідно, щоб сформулювати й досягти мети організації [2, с. 7].

Зазначимо, що єдиного розуміння поняття "функція" немає. У філософському словнику це поняття визначається як зовнішній вияв властивостей будь-якого об'єкта в цій системі відношень [7]. У словнику російської мови С. І. Ожегова наведено таке визначення слова "функція": "... явище, що залежить від іншого й змінюється зі зміною цього й іншого явища" [10, с. 39].

Сама функція розглядається філософами як відношення елемента до цілого або цілого – до середовища [5, с. 204].

Відомі дослідники під функціями розуміють:

- дії, операції суб'єкта управління, що послідовно змінюються, відповідно до етапу управлінського центру (А. Г. Афанасьєв);
- необхідний розподіл прав при загальній їх кооперації, особливий вид управлінської діяльності, певний розподіл праці та спеціалізацію у сфері управління (В. С. Пikelьна);
- те, що має робити об'єкт управління щодо суб'єкта або навколишнього середовища (В. С. Лазарєв);
- види діяльності, які чітко виокремлюються як за ознакою часу їх здійснення, так і за метою управління [6, с. 88];
- розмежовані сфери, види управлінської діяльності, ланки та етапи управління (Ю. А. Коняржевський) [10, с. 39].

Цікаво інтерпретував функції управління А. Файоль. На його думку, "управляти" – це означає:

1. Передбачати – вивчати майбутнє й встановлювати програму дій.
2. Організувати – будувати подвійний організм організації – матеріальний і соціальний.
3. Розпоряджатися – приводити в дію персонал.
4. Погоджуватися – пов'язувати та об'єднувати, координувати всі дії й зусилля.
5. Контролювати – спостерігати за тим, щоб все відбувалось відповідно до встановлених правил і розпоряджень [2, с. 7].

О. С. Виханський, А. І. Наумов під функцією управління (від лат. function – вчинення, виконання) розуміють "сукупність спеціалізованих дій, у результаті яких суб'єкт управління створює умови для досягнення цілей організації. Щоб вважатися такою"..., "функція управління повинна мати чіткий зміст, розроблений процес її здійснення й певну структуру, у межах якої завершується її організаційне відокремлення" [1, с. 192].

На основі вивчення психолого-педагогічної літератури та власного досвіду Л. І. Даниленко поділила управлінські функції на класичні, діяльнісні та модернізовані.

До класичних управлінських функцій вона відносить функції цілепокладання й планування; прийняття управлінського рішення та організації, координації й регулювання, обліку, контролю та аналізу. Далі функції в управлінському циклі зумовлюються особливостями закладу освіти як об'єкта планування. Сукупність їх виражає майже весь зміст процесу управління.

До діяльнісних управлінських функцій вона відносить функції стимулювання, дослідження громадсько-політичної, культурно-просвітницької, господарської, фінансової, викладацької, економічної, науково-методичної, аналітичної, діагностичної діяльності.

До модернізованих управлінських функцій Л. І. Даниленко відносить функції консультування, прогнозування, політичної дипломатичності, менеджменту, представництва.

Г. В. Єльнікова [3, с. 49–51] пропонує аналіз загальних функцій управління (див. табл.).

Таблиця

Наявність загальних функцій принципів управління навчальним закладом у різних авторів

№	Функції	А. Файоль	Ф. І. Хміль	В. С. Верлока, І. Д. Михайлова	Г. Д. Байков	Ю. А. Коняржевський	Б. А. Гасвський	А. Г. Маміонов	В. І. Кноррінг	Н. М. Островерхова, Л. І. Даниленко	М. М. Поташник, В. С. Лазарєв	В. Г. Афансьєв	І. Л. Бачило	А. Д. Чернявський	П. В. Худоминський
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	Передбачення	*			*		*		*						
2	Організація	*	*	*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*
3	Розпорядження	*													
4	Узгодження	*													
5	Контроль (облік, аналіз)	*	*	*	*	*	*		*	*	*	*	*	*	*
6	Планування		*	*	*	*	*	*	*		*		*	*	*
7	Рішення		*			*				*		*			
8	Оперативний		*					*							

	вплив													
9	Мотивація		*	*	*				*				*	
10	Педагогічний аналіз (аналіз)				*						*		*	
11	Регулювання				*	*	*		*		*		*	
12	Структурування				*									
13	Координація				*		*		*				*	*
14	Програмування						*		*					
15	Зв'язок							*						
16	Керівництво									*				*
На всіх стадіях проходять збір та перетворення інформації														

Аналізуючи дані таблиці, можемо дійти висновку, що більшість авторів виділяють такі функції: планування (опосередковано до цієї функції майже половина науковців зараховують передбачення й програмування, визначивши їх відносну самостійність); підготовки й прийняття управлінського рішення. Прийняття управлінського рішення в процесі управління є ключовим етапом і дійсно становить певний вид діяльності. Однак цей вид діяльності має різні способи оформлення: плани, накази, програми, розпорядження тощо. Отже, звідси випливає, що планування – це різновид управлінського рішення. Тобто управлінське рішення є родовим, а планування відповідно до нього – видовим поняттям. Але планування, що передбачає попередній аналіз, визначення мети, прогнозування, створення певних програм тощо охоплює конкретне коло дій, що обов'язково має місце під час складання планів. Тому ми схильні погодитися і з першими, і з другими дослідниками, але визначити все-таки функцію планування; майже всі науковці виділяють функцію організації, що має на меті створення умов для виконання плану. Багато дослідників убачають у цій функції дії з визначенням виконавців, структурування їх діяльності щодо виконання певних ділянок роботи, забезпечення бази здійснення плану тощо; третина – мотивацію або стимулювання, що свідчить про увагу з боку дослідників до створення мотиваційної основи діяльності, визначення залежності від неї результатів і якості виконання завдання; половина – регулювання, третина – координацію. Будь-яка діяльність потребує коригування процесу. Це відбувається за рахунок узгодження дій учасників, які працюють на різних ділянках і безпосередньо один з одним не зв'язані. Отже, координація є обов'язковим компонентом регулювання. Тому, визначаючи узагальнюючу домінуючу функцію регулювання, слід поєднати ці дві складові в одну функцію координації й регулювання. Координація, узгодження дій – це причина, а регуляція – наслідок. Координація й діалогове узгодження є також основою координації діяльності різних виконавців, підрозділів для досягнення спільної мети. Тому при цільовій функції регулювання визначає й координацію.

Майже всі науковці виділяють – контроль, облік, аналіз. Це свідчить, по-перше, про пріоритетність цієї функції; по-друге, про те, що багато дослідників пов'язують аналіз з контролем або з визначенням ефективності результату діяльності.

Виокремлення аналізу як специфічної діяльності знаходимо лише в невеликій частині проаналізованих праць.

Підсумовуючи наведені вище висновки науковців, можна констатувати, що:

- функції управління педагогічним ВНЗ та функції керівника ВНЗ відрізняються. У реалізації функцій управління майже завжди бере участь колектив ВНЗ, щодо функцій керівника – то це його функціональні обов'язки;

- головним критерієм для визначення функції управління педагогічним ВНЗ є відповідність типів управлінської діяльності етапам управління;

- головним критерієм для визначення функції керівника навчального закладу є відповідність типів його діяльності поточним завданням.

Ми погоджуємося з думкою Є. М. Хрикова стосовно того, що функції управління пов'язані із завданнями розвитку навчального закладу, а функції керівника – як із завданнями розвитку, так і з поточними завданнями. Функції управління є фундаментальними, незмінними видами управлінської діяльності, які відображають загальну логіку управління. Функції керівника навчального закладу пов'язані з поточною ситуацією, особливостями навчального закладу, особливостями освітньої парадигми [9, с. 89].

Як бачимо, погляди на зміст і призначення функцій управління дуже близькі, незалежно від їх визначень. На думку вітчизняних учених, сукупність саме чотирьох видів управлінських дій: планування, організації, керівництва і контролю – створюють повний управлінський цикл – від постановки цілей до їх досягнення. Водночас вони вважаються й основними функціями управління освітнім процесом.

Планування – вид управлінської діяльності, спрямований на визначення мети, завдань управління, змісту управлінської діяльності, відповідальних за ті чи інші заходи та терміни їх виконання.

Аналіз науково-педагогічних джерел [1; 4; 6; 9; 10] виявив, що більшість науковців таку функцію, як педагогічний аналіз, відокремлюють від функції планування й розглядають як окрему управлінську функцію. Управлінський цикл дійсно починається з аналізу результатів роботи в попередньому управлінському циклі, але такий аналіз є лише елементом цілепокладання. Саме тому і педагогічний аналіз, і цілепокладання можна розглядати як складові функції планування.

Аналізуючи функцію прогнозування, спираючись на наукові джерела [1; 2; 5; 8; 9; 10], слід зазначити, що прогнозування – це визначення перспективних проблем, які необхідно вирішувати засобами управління, а проблема – це складне теоретичне або практичне завдання. Отже, прогнозування є, як і педагогічний аналіз, елементом визначення мети управління, проте, на відміну від педагогічного аналізу, що майже завжди виконує функцію планування поточної роботи, прогнозування виконує функцію перспективного планування.

Щодо визначення суті функції організації, то слід ураховувати, що вона є складовою різних циклів управління ВНЗ; суть організації неможливо визначити без огляду на суть пов'язаних з нею функцій управління, а також необхідно брати до уваги те, що організаційна робота має три складові: поточна організаційна робота; організаційна робота в межах інших функцій управління; організація як функція управління.

П. П. Фролов [8] вважає, що сутність організації як специфічної функції управління полягає в організаційному виконанні рішення, створенні мережі організаційних відносин, які забезпечують цілісність, динамізм керуючої системи, органічну, найбільш ефективну взаємодію її компонентів. Організація передбачає формування керуючої підсистеми, здатної оптимально впливати на керовану систему. Головне в організаційній роботі – визначення ролі кожного підрозділу, кожної людини в досягненні мети; забезпечення ефективної взаємодії підрозділів і людей, об'єднаних на засадах єдності мети та єдності організації, раціонального розподілу прав, повноважень та обов'язків, чіткого фіксування правильного їх співвідношення.

За функцією "організація" починається діяльність колективу з виконання плану роботи. Наступним видом та етапом управлінської діяльності, спрямованої на забезпечення реалізації мети управління, є контроль. Проблему контролю найбільш детально розглянуто Є. М. Хриковим [9, с. 89] у теорії внутрішньошкільного управління.

Контроль – це вид управлінської діяльності, спрямований на виявлення відхилень фактичних результатів управління від передбачених, з'ясування причин розходження мети та результатів управління, визначення змісту регулюючої діяльності щодо зведення до мінімуму наявних відхилень [9, с. 89].

Можна погодитися з В. С. Пікельною та О. А. Удодом [6], які вважають, що на основі контролю здійснюється регулювання. Упродовж роботи, внаслідок різних причин, обов'язково виникають диспропорції. Регулювання тісно пов'язане з продуктивністю управлінської роботи, з дотриманням правила винятку й правильного оцінювання важливості справи. Саме в цьому виді управлінської діяльності має реалізуватися принцип "головної ланки". Важелями регулювання є моральні та матеріальні стимули й поточне оперативне розпорядництво.

Висновки. Отже, велика кількість розглянутих функцій управління зумовлена тим, що генезис функцій управління, відповідно до особливостей об'єктів, якими управляють, може виконувати різні управлінські дії. Окрім того, реалізація складних функцій: планування, організації, координації, контролю – здійснюються через виконання багатьох дій, що самі і є функціями. Наприклад, планування інноваційного розвитку ВНЗ потребує аналізу, прогнозування, оцінювання, прийняття рішень. Функція контролю може включатися у функції звіту, оцінювання, прийняття рішень.

Література

1. Виханский О. С. Менеджмент: человек, стратегия, организация, процесс / О. С. Виханский, А. И. Наумов. – М. : Гардарики, 1995. – 528 с.
 2. Вознюк Т. Г. Менеджмент навчально-виховного процесу / Т. Г. Вознюк. – К. : Здоров'я, 2002. – 128 с.
 3. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною освітою в регіоні / Г. В. Єльнікова. – Харків : Крок, 1999. – 303 с.
 4. Жамин В. А. Социально-экономические проблемы образования в развитом социалистическом обществе / В. А. Жамин. – М. : Экономика, 1979. – 183 с.
 5. Материалистическая диалектика как научная система / под ред. проф. А. П. Шептулина. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1983. – 296 с.
 6. Пікельна В. С. Управління школою / В. С. Пікельна, О. А. Удод. – Дніпропетровськ : Альфа, 1998. – 284 с.
 7. Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
 8. Фролов П. П. Школа молодого директора / П. П. Фролов. – М. : Просвещение, 1988. – 224 с.
 9. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. / Є. М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365 с.
- Цехмістрова Г. С. Управління в освіті та педагогічна діагностика : навч. посібник / Г. С. Цехмістрова, Н. А. Фоменко. – К. : Видавничий дім "Слово", 2005. – 280 с.